

INDICE

A Formación da Monarquía Hispánica: Castela á cabeza dun imperio. A colonización de América (Unidade 2)

- 1. Introducción. Orixes da Monarquía**
- 2. Os Reis Católicos**
 - **Unión Dinástica: integración das Coroas de Castilla e Aragón. A conquista de Granada e a incorporación de Navarra**
- 3. Fundamentos e características da Monarquía hispánica**
 - 3.1.-Fundamentos**
 - 3.2.-Características.**
- 4. Recepción do Dereito Romano**
- 5. Formación da monarquía hispánica. Os Reis Católicos**
 - 5.1. A construción do Estado Moderno**
 - 5.1.1 Política interior dos Reis Católicos**
 - 5.1.1.1. Galicia na Monarquía Hispánica**
 - 5.1.1.1.1. Economía**
 - 5.1.1.1.2. Sociedade**
 - 5.1.2 A ampliación territorial .**
 - **Reino de Granada**
 - **Reino de Navarra**
 - **As illas Canarias**
- 6. Institucións de goberno**
 - 6.1. Política exterior dos Reis Católicos**
 - 6.1.1. Expansión ultramarina e creación do imperio colonial. Conquista e Colonización O impacto da colonización de América.**
 - **Causas**
 - **Consecuencias**
- 7 A España do Século XVI. O modelo político dos Austrias**
 - 7.1 O emperador Carlos I.**
 - 7.2 O goberno e a administración de América**
 - **Institucións en Castela:**

- **Consello de Indias**
- **A Casa de Contratación**
- **Institucións en América:**
 - **Virreinos**
 - **Audiencias**

7.1 Felipe II. Política interior .

8. Evolución económica e social no século XVII

9. A España dos Austrias Menores: Os validos

- **Os conflitos internos**
- **A política exterior. O ocaso da hexemonía dos Habsburgo.**

FORMACIÓN DA MONARQUÍA HISPÁNICA: CASTELA Á CABEZA DUN IMPERIO

1. Introducción. Orixes da Monarquía

A pesar da relativa pouca importancia que se lle concedeu ao período dos reis visigodos, non debemos perder de vista que introduciron boa parte das características que a monarquía manterá durante varios séculos. Aínda que a tradición goda establecía a elección en asemblea do **rex** (título concedido polos últimos gobernantes romanos), desde o seu establecemento en chan peninsular xa tentaron establecer unha sucesión dinástica, aínda que nunca o lograron de maneira efectiva.

O poder xa se definía como absoluto e ilimitado, con facultades case completas en materia de lexislación, goberno, guerra e xustiza. **A Igrexa, pola súa banda, pronto alcanzou unha alta cota de poder e de ascendencia sobre a monarquía.** Dous momentos aparecen como clave do período: **o reinado de Leovigildo(1)** (unificación territorial e étnica, coa derogación da prohibición dos matrimonios mixtos - hispanoromanos e xermanos -) e o de **Recaredo** (unificación relixiosa a través da súa conversión ao catolicismo).¹

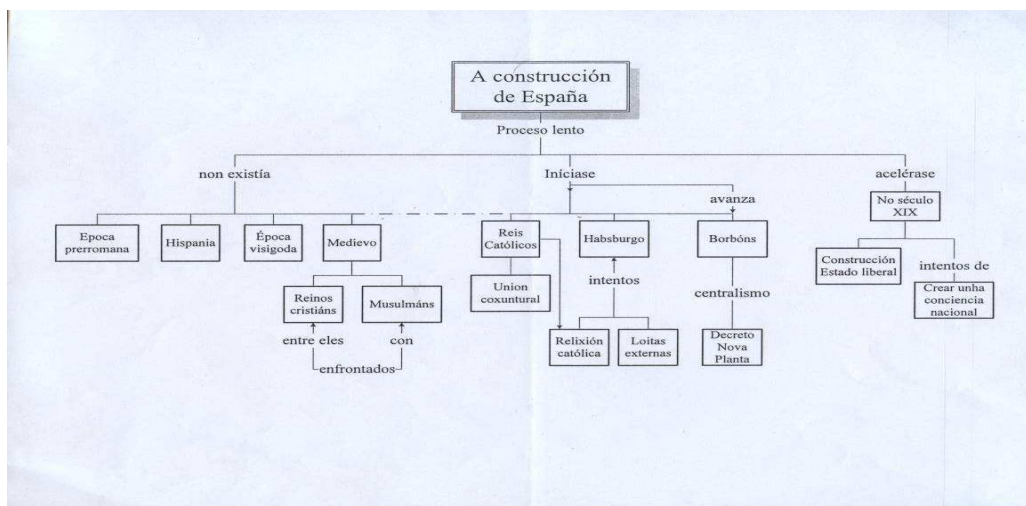

A entrada dun novo poder estraño na Península, os musulmáns, provocan o derrumbe do poder visigodo e a creación dunha nova entidade política: al-Andalus. Coetaneamente ao desenvolvemento do Al-Andalus, prodúcese a creación de diversos núcleos de resistencia no norte da península, que se desenvolverán dando lugar aos **reinos cristiáns medievais**. Hai unha idea importante, a ter en conta desde o inicio, que marcará ademais a posterior historia de España até a actualidade, **a fragmentación das estruturas políticas.**

Podemos enumerar diferentes causas para explicar o que provocou a creación de devandita pluralidade política, ou a non creación dunha única entidade:

- unhas de índole xeográfico (a separación producida por un relevo accidentado),
- outras de carácter étnico-histórico (a pervivencia de estruturas prerromanas en determinados casos), a especialización económica, a diferente influencia da Igrexa católica ou a aparición de factores externos como o imperio carolingio.

¹ www.vallenajerilla.com/berceo/codoner/mapahis...

2.-Os Reis Católicos

O reinado dos Reis Católicos foi frecuentemente considerado como o punto de partida de España como estado moderno. En efecto, a monarquía autoritaria impúxose finalmente á nobreza, se unificaron politicamente todos os estados peninsulares menos Portugal, se implantou a unidade relixiosa e descubriuse América (basamento económico da España Moderna). Con todo, non todo significa modernidade, pois había **pervivencias medievais**.

Así a unión dos reinos de España seguía sendo dinástica e patrimonial e as institucións de goberno desenvolvíanse a partir da transformación das institucións medievais (consellos, audiencias, cortes, etc.).

- Unión dinástica: integración das Coroas de Castilla e Aragón. A conquista de Granada e a incorporación de Navarra.

Xa na segunda metade do século XV, un novo acontecemento provocará, aínda que a medio prazo, a simplificación (e por tanto unificación) das estruturas políticas medievais: **o matrimonio do príncipe Fernando, fillo de Juan II de Aragón, e a princesa Isabel, irmá de Enrique IV de Castela, coñecidos, tras a súa non pouco conflictivo acceso aos seus respectivos tronos, como os Reis Católicos.**

A unión dinástica dos Reis Católicos iniciouse co matrimonio de Isabel e Fernando en 1469. Este matrimonio foi arranxado por Juan II de Aragón, quen buscaba unha aliada para vencer na Guerra Civil de Cataluña e Navarra. Coa Capitulación de Pedralbes (1472), púxose fin á guerra civil catalá e cando Juan II morreu en 1479, Fernando converteuse en rei de Aragón. A sucesión en Castilla non foi tan sinxela. En opinión de Enrique IV, o matrimonio secreto de Isabel rompía o Tratado dos Toros de Guisando (1468), de maneira que Enrique IV nomeou como sucesora á súa filla (probablemente bastarda), Juana a Beltraneja. Á morte de Enrique IV estalou a **Guerra de Sucesión** en Castilla (1474-1479).

As candidatas ao trono eran:

- Isabel: apoiada polas cidades, parte da alta nobreza e clero e Aragón.
- Juana a Beltraneja: apoiada por parte da nobreza e o clero (Arzobispo de Toledo), Portugal e Francia.

Trala Batalla de Toro (1476), o bando de Isabel tivo as de gañar. Polo **Tratado de Alcaçovas (1478)**, Portugal recoñeceu a Isabel como raíña de Castilla.

O matrimonio entre Fernando e Isabel non supuxo en ningún momento a formación dun estado unificado malia que pola Concordia de Segovia, ambos soberanos decidiron gobernar indistintamente os dous reinos. Ao contrario cada reino mantivo os seus propios fueros e institucións. Tratábase, xa que logo dunha unión dinástica ou patrimonial de carácter medieval.

Castilla e Aragón eran estados moi diferentes a fins do século XV.

- Castilla tiña moita máis poboación que Aragón e a súa economía era moito máis dinámica (especialmente a ganadería e o comercio de la con Flandes), ademais era un reino unificado e cunha longa tradición de autoritarismo monárquico. Pola contra,

- a Coroa de Aragón parecía máis unha confederación de reinos nos que o goberno baseábase na tradición pactista entre o rei e as cortes. Estas circunstancias fixeron que os Reis Católicos baseasen o seu poder sobre todo nos recursos de Castilla. A unión matrimonial

fortaleceu a ambas coroas e estas iniciaron unha **política expansiva** co obxectivo de unificar os demais reinos peninsulares

OS ESTADOS DOS REIS CATÓLICOS EN 1479

Como comprobamos a unión dinástica non implicou a unificación política, pois cada estado conservou as súas estruturas políticas, económicas, peculiaridades culturais e ámbito de influencia internacional. Paralelamente, ampliaron os dominios da monarquía: entre 1484 e 1496 conquistaron as Canarias, en 1492 o reino de Granada, en 1512 ocuparon militarmente Navarra e desde 1492 iniciouse a conquista e colonización das Indias occidentais (América). Paralelamente, ampliaron os dominios da monarquía: entre 1484 e 1496 conquistaron as Canarias, en 1492 o reino de Granada, en 1512 ocuparon militarmente Navarra e desde 1492 iniciouse a conquista e colonización das Indias occidentais (América).

Tras unha serie de vicisitudes familiares, o primoxénito da princesa Juana (casada co archiduque Felipe o Fermoso), coñecido como **Carlos I de España e V de Alemaña**, logrou unificar finalmente baixo un mesmo poder o conxunto de territorios que pertencían á Coroa de Castela e á Coroa de Aragón, ademais da herdanza paterna (os Países Baixos e o Franco Condado e a do seu avó paterno (Austria, Estiría e o Tirol). Para finalizar, en 1519 foi elixido emperador do Sacro Imperio Romano Germánico. Nacía así a época dos Austrias.

En 1556, o emperador Carlos V decidiu retirarse do goberno de tan vastos ²territorios, cedendo os ³seus reinos ao seu fillo Felipe II, con excepción do Imperio e as súas posesións austríacas, que pasaron ao seu irmán Fernando. Felipe II ampliou, en cambio, os territorios peninsulares e coloniais coa súa coroación como rei de Portugal en 1580.

- Os chamados Austrias menores (Felipe III, Felipe IV e Carlos II) non puideron manter o poderío internacional alcanzado pola Monarquía Hispánica cos seus predecesores e comezou o lento goteo de perdas territoriais: desde 1621 (aínda que non recoñecida oficialmente até 1648) as Provincias Unidas, desde 1640 (tampouco recoñecida até 1668) Portugal e as súas colonias, e en 1659 o Rosellón e varias prazas nos Países Baixos.

3.- Fundamentos e características da Monarquía hispánica

Temos que ter en conta co percorrido que temos feito que a Monarquía hase fundamentar nuns principios básicos para chegar a ser un instrumento eficaz de poder; para iso traballaremos as características elementales que a conformarán.

- A Institución da Monarquía apoiabase nunha concepción política determinada e contaba con instrumentos diversos para o cumprimento dos seus fins, como a *curia* ou os *oficios palatinos*...
- Castela e León tiñan recibido o Dereito Romano que transmitiu elementos suficientes para fortalecer o poder monárquico e para uniformizar o territorio do Estado.

3.1.-Fundamentos

O “príncipe” tiña a representación persoal do estado e do poder de mando, o “imperium” para a realización do ben público⁴. O poder real, polo tanto, era un auténtico poder político e non so patrimonial, ademais de seren considerado coma un “oficio”, por ter que procurar o “recto goberno da comunidade”; así, de momento, non é un poder absoluto xa que levaba consigo o freo moral de que era en beneficio da colectividade.

Outro dos fundamentos que distinguirán á monarquía hispánica sería o feito de que os Reis de castela e León, exercían o seu poder sobre un territorio e uns súbditos. Con todo, o elemento máis característico e que sentará precedente, é o **carácter divino** do poder real, é dicir, todo poder tiña a súa orixe en Deus, de quen o recibían os monarcas; os Reis o eran “pola graza de Deus” co cal contravenir calquera das ordes reais significaría contravenir a Deus.

³ Gravado alemán (1630), por J. Dürr, que representa ao emperador Carlos V na Dieta de 1530 Tras unha serie de vicisitudes familiares, o primoxénito da princesa Juana (casada co archiduque Felipe o Fermoso), coñecido como **Carlos I de España e V de Alemaña**, logrou unificar finalmente baixo un mesmo poder o conxunto de territorios que pertenceran á Coroa de Castela e á Coroa de Aragón, ademais da herdanza paterna (os Países Baixos e o Franco Condado e a do seu avó paterno (Austria, Estiria e o Tirol). Para finalizar, en 1519 foi elixido emperador do Sacro Imperio Romano Germánico. Nació así a época dos Austrias

⁴ García de Valdeavellano

Tamén, e desde o século XI, a sucesión hereditaria ao trono triunfou, por liña de varóns e baseada na primoxenitura, aínda que se recoñecía o dereito das mulleres se faltaba o varón; a regulación definitiva do sistema de sucesión hereditaria estableceuse no século XIII, nas Partidas. Portada de Las Siete Partidas [1555](#), [Gregorio López](#)

[Alfonso X el Sabio y las Partidas](#)

3.2.-Características. Os poderes dos que gozaba o Rei eran moi amplos:

Xefe supremo do exército	
Executivo	Sendo a cabeza da incipiente administración do Estado
Lexislativo	Ditando leis para todo o territorio dos reinos, asesorado p que a partir do s. XII, entran en escena as Cortes, a potes recaeu exclusivamente no monarca
Xudicial	Os Reis medievais eran, por antonomasia, Xuíces, preside en funcións de Tribunal do Rei

4.- Recepción do Dereito Romano

O Dereito Romano constituía un valioso instrumento para os propósitos

centralizadores das monarquías centralizadoras de toda Europa; na Coroa de castela o momento cumbre desta irrupción do Dereito Romano, será o século XIII, a través do rei Alfonso X o Sabio. Sen embargo os reinos cristiáns da península, xuridicamente falando, tiñan como característica principal a dispersión normativa, cunha prevalencia importante do dereito local sobre o territorial, ate o século XIII.

En realidade a única lei con vixencia era o “Liber Iudiciorum”, expresión da tradición xurídica visigótica; Tamén é coñecido como *Código de Recesvinto*, *Libro dos Xuíces*, *Liber Iudicum*, *Liber Gothorum*, *Fori Iudicum*, *Forum Iudicum* e *Forum Iudiciorum*.

Portada del *Liber Iudiciorum*. Edición de 1600

A partir do século XI, os monarcas comezaron a legislar, aínda que cada localidade aspiraba a que foran recollidas as súas costumes, o cal dará lugar á aparición dos “fueros”, como “ordenamentos xurídicos propios dunha comunidade local ou comarcal”. O redescobramento do Dereito Romano proporcionou unha base doutrinal nova para as monarquías feudais xa que xustificaba o poder rexio absoluto, desenvolvendo as ideas de Soberanía e Estado (“As Partidas” de Alfonso X el Sabio).

5.- Formación da monarquía hispánica. Os Reis Católicos

5.1. A construción do Estado moderno. Para situar a realidade de España nos séculos XVI e XVII debemos inserila nas transformacións de todo tipo que se producen no Occidente europeo desde a Baixa Idade Media:

- cambios sociais -urbanización; xorde a burguesía...
- económicos -desenvolvemento dun capitalismo comercial e financeiro.
- culturais -que, en último termo, conducen ao Humanismo e ao Renacemento, sen esquecer a transcendencia da invención da imprenta.
- de mentalidade -cunha reivindicación do individuo.

- relixiosos -que culminan na Reforma protestante de principios do XVI.
- técnicos e xeográficos -inaugurando a época de exploracións e descubrimentos e, por suposto,
- políticos, co nacemento das modernas monarquías en Europa occidental - Francia, Inglaterra, Castela...cunhas premisas territoriais, ideolóxicas, institucionais, económicas.

A realidade do Estado é algo que xorde con forza a finais do século XV buscando obxectivos de unificación territorial e de poboación. Preténdese unha homoxeneidade -limando as diferenzas e tratando de articular a sociedade nun todo unitario- e a racionalización da Administración, cuns resultados prácticos que tivesen o menor custo social posible.

Con todo iso o Estado representaría o papel de árbitro nas disputas desa sociedade, a través de institucións que resolven os conflitos internos. Inevitablemente, iso supón unha acumulación de poder na institución estatal á conta da sociedade. A asunción de funcións de defensa exterior desa sociedade é característica dese proceso, obrigando aos estados a achegar novos recursos para satisfacelas. Nese proceso se ven inmersos Castela, Francia e Inglaterra como Estados nacionais en crecemento acelerado, aos que seguirán, posteriormente, algúns outros.

O reinado dos Reis Católicos sitúase no punto de partida deses procesos. A historiografía máis tradicional atribuíalles a creación do moderno Estado peninsular, da unidade de España. Así, pois, aclarararemos que cos Reis Católicos non se produce estritamente a unidade de España. España non existía entón como realidade político-constitucional (outra cuestión é a realidade xeográfica ou o carácter nacional), e non o fará -e mesmo entón con certas obxeccións- até o século XVIII co centralismo da nova dinastía borbónica.

Trátase, até entón, dunha mera **unión persoal e dinástica** de ambas as Coroas: Castela e Aragón. Aínda que, iso si, en España dáse unha formulación importante e adiantada do Estado, na que destaca a obra dos Reis Católicos, as súas preocupacións de homoxeneidade, poder, proxección europea, os enfrontamentos con Francia e as guerras de Italia, fundamentalmente, canalizadas a través dunha serie de institucións de goberno territorial, de unificación ideolóxica, de defensa interior...Cos Reis Católicos créanse -sobre todo en Castela- algúns **mecanismos** que reforzaban o poder do Estado:

- **a facenda** racionalizouse co fin de achegar recursos para o mantemento da crecente burocracia estatal;
- **o exército**, sentando as bases dun exército moderno -en Granada, en Italia-
- **a seguridade** -coa creación da Santa Hermandad
- **o control ideolóxico** -nese sentido, tómanse algunhas medidas como a creación da **Inquisición** ou a **expulsión dos xudeus**.
- **a unidade territorial**, con ese carácter de unión persoal do que falabamos, posto que dos cinco reinos peninsulares existentes no século XV, Granada incorporouse á Coroa castelá coa súa conquista, Castela e Aragón vinculáronse polo matrimonio de Isabel e Fernando, Navarra foi anexionada -con certos privilexios- a Castela en 1512, e establecéronse vínculos especiais con Portugal por medio da política matrimonial dos Reis Católicos.

Todo iso sen esquecer a proxección exterior da Monarquía, as tentativas no Norte de África, a política atlántica e, finalmente, o descubrimento de América.

Os reis que aparecen como protagonistas principais desta pintura de Víctor Manzano (mediados do século XIX) son Isabel I de Castilla e Fernando I de Aragón coñéceselles como os Reis Católicos, título que lle outorgou a Fernando o Papa Alejandro VI en 1496, pola súa loita contra o rei francés en Italia. Ese título fíxose extensivo á raíña Isabel.

O matrimonio da princesa Isabel co príncipe Fernando permitiu iniciar un proceso de mando conxunto dos territorios de ambos reinos, que co tempo daría lugar á unidade de España. Máis que de integración dos reinos en xeral, habería que analizar o proceso político dalgúns aspectos en particular, entre os que cabe destacar

- relixioso ou o territorial, o primeiro coas medidas de unificación relixiosa do territorio, e o segundo coa conquista do reino de Granada, a incorporación de Navarra e a integración das Canarias.

A súa obra destaca tanto na **política interior**, co afianzamento e creación de institucións de goberno, como na **política exterior** coa creación dun sistema de alianzas que lles achegaba a Portugal, Inglaterra e a casa de Austria, co principal obxectivo de illar a Francia.

La familia Trastámara en Castilla y Aragón

A súa política exterior tivo unha vocación expansionista que se manifestou no seu interese por Italia, o Norte de África e a expedición polo Atlántico que daría como froito a conquista e

colonización de América. A árbore xenealóxica da familia de Isabel e Fernando mostra o seu parentesco, eran primos segundos. De acordo coas normas da Igrexa católica, a súa consanguinidade impedíalles casar, con todo, fixérono en 1469, antes de que chegase a dispensa papal, que presuntamente chegou en 1471. Na Península Ibérica, a mediados do século XV había 5 estados:

- Coroa de Castela
- Reino de Navarra
- Reino andalusí de Granada
- Reino de Portugal
- Coroa de Aragón

Agás en Portugal, nos outros haberá ao longo das décadas seguintes serios problemas políticos. A Unión dinástica que logran os Reis Católicos fai xurdir unha potencia política importante: **A Monarquía Hispánica**.

5.1.1 Política interior dos Reis Católicos

Decidida a guerra a favor de Isabel, comezou a tarefa de goberno, que lles levou a iniciar unha tarefa de unificación relixiosa e de ampliación territorial. Ao falar da política interior dos Reis Católicos hai que delimitar claramente as diferenzas entre os reinos dun e doutro, e poñer de manifesto as funcións dos monarcas na gobernabilidade dos reinos. A definición de funcións na Concordia de Segovia foi o primeiro paso no que a raíña mostraba ser consciente dos seus dereitos como raíña, malia que non faltaban membros da nobreza que non a querían por ser muller. Isabel

aceptaba o goberno conxunto co seu marido no reino de Castilla, ao que de xeito expresa dicía cederlle o poder:

polo bo regimientto dos meus reinos e señorios e porque cada un onde fose teña poder enteiro de gobernar dou poder ao devandito rei o meu señor transfiriendo nel toda aquela potestade, e aínda suprema, alta e baixa, que eu teño e á miña pertence como herdeira e legitima sucesora que son dos devanditos reinos e señorios

D. J. Dormer, Discursos varios de Historia, Zaragoza, 1683

Con poder en Castilla, Fernando será o que conduza boa parte dos negocios do reino, entre os que cabo destacar a ampliación territorial polas conquistas do reino de Granada primeiro e logo de Navarra. A raíña Isabel, malia que en Aragón tiñan prohibido reinar as mulleres, tamén interveu en ocasións en asunto relacionados con esa coroa.

5.1.1.1. Galicia na Monarquía Hispánica

A nobreza galega estaba fortalecida coa vitoria obtida trala revolta dos “irmandiños”. Pero tamén veuse envolta na loita polo trono, defendendo, unha parte, á raíña Isabel, abanderada polo bispo Alonso de Fonseca, e outra á Beltranexa, abanderada polo vencedor dos irmandiños, Pedro Madruga. Ao trunfar Isabel e casar con Fernando de Aragón, unificando territorio e poder, a nobreza quedou sometida ao poder rexio. A oposición da nobreza galega ao novo Estado quedou simbolizada polo mariscal Pardo de Cela, decapitado en 1483, e polo propio Pedro Madruga, exiliado en Portugal. Así, a nobreza galega, quedaba reducida ao papel de servidora da monarquía, lonxe das súas terras e con cargos de gobernadores, vicerreis nas Indias...

Os Reis Católicos, a primeira reforma que fixeron en Galicia, foi de orde pacificadora, creando cargos específicos que facían constar a presenza permanente da monarquía en Galiza, como a **Capitanía Xeral ou a Real Audiencia do Reino de Galicia**, con competencias gobernativas e xudiciais; case sempre ocupadas por maxistrados de fóra de Galicia, para asegurar a fidelidade á monarquía. Unha terceira institución, será a **Xunta do Reino de Galicia**, confiada á cidade de Zamora, e en funcionamento desde 1528 ata 1834, abolida na revolución liberal. As funcións desta Xunta non eran de autogoberno, limitábanse a facer peticións e informes, así como a colaborar coa Monarquía no cobro de impostos. Esta Xunta estaba composta polos procuradores das provincias do reino, que neste intre eran: **Santiago, Lugo, Ourense, Mondoñedo e Betanzos; a mediados do século XVI, se engadirán, A Coruña e Tui, quedando simbolizadas nas sete cruces do escudo de Galicia.**

A Igrexa tamén se viu afectada pola acción reformadora da monarquía, xa que perdeu parte importante do seu poder autónomo. Á presenza da Inquisición, que centralizaba o control político-relixioso, haille que engadir o que supoñía que a monarquía nomease directamente aos bispos e arcebispos, que procuraban fosen “extranxeiros”, para garantir a lealdade á coroa e mais a desvinculación das élites galegas. Coas ordes relixiosas fixeron algo similar, xa que as facían depender de Castela, afectando principalmente aos bieitos por seren os maiores propietarios de terras. Así, Galicia quedou firmemente integrada no Estado español e excluída dos conflitos que a caracterizaron ao longo da Idade Media.

5.1.1.1.1 Economía

Galicia era basicamente rural e agraria. Os beneficios que neste eido reportou a monarquía, a través da pacificación do reino e da expansión imperial, foron demográficos e económicos, medrando a poboación ao longo do século XVI, e incluso, duplicándose no XVII-XVIII, pola introdución de novos cultivos. As novas posibilidades de comercio coas terras do Imperio, fixeron medrar a artesáns e comerciantes, durante o século XVI e devalándose no XVII, pola decadencia da monarquía e a contracción

das exportacións. Na agricultura, o **FORO**, será o tipo de contrato principal e mellorará, sobre todo, a forma de distribución do produto agrario.

5.1.1.1.2 Sociedade

Xorde un novo grupo social situado entre os grandes dominios eclesiásticos e o campesiñado foreiro: a **Fidalguía intermediaria**: moitos membros da baixa nobreza afórannles aos mosteiros aldeas ou lugares enteiros, que logo subaforan por partes a unha ou varias familias campesiñas; a diferenza entre o que lles pagan os campesiños e a que lles pagan aos titulares eclesiásticos do dominio será a base principal da economía fidalga. A sociedade galega estaría composta: por :

Grupos maiores: Estamento Privilexiado	Grupos menores : Estamento Non Privilexiado
Clero: Regular: dono de máis da metade da riqueza da terra; os mosteiros obtiñan os ingresos dos Foros (Oseira, San Martiño Pinario...) Secular: mitras, parroquias, cabidos...obtiñan os seus ingresos, dos foros e de grandes cantidades en décimos, primicias, votos, misas....	Campesiñado: no mundo rural Grupo social máis numeroso. Obtén o xusto para sobrevivir.
Fidalguía: Constitúen o grupo central da sociedade galega	Artesáns e comerciantes: no mundo urbano

Os grupos privilexiados non destinaban os seus pingües ingresos á modernización económica da agricultura, comercio ou industria; os eclesiásticos gastábanos en autoconsumo, en esmolos e obras benéficas e na construción suntuaria; os fidalgos, pola súa parte, no seu propio sostenemento, en pagar estudos aos seus fillos, e ámbolos dous en preitos inacabables sobre a titularidade de terras e rendas. Este sistema social estaba orientado ao estancamento que, a súa vez, bloqueaba as vías do desenvolvemento económico.

5.1.2. A ampliación territorial .

➤ Reino de Granada

Os Reis Católicos entrando en Granada co Cardenal Cisneros. Felipe Vigarny-1520. Retablo Mayor da capilla Real da Cat.de Granada.

O reino nazarita de Granada, nacido en 1246 polo pacto entre Muhammad I e Fernando III, era obxectivo político de Castilla desde facía tempo entre as xentes dun lado e outro da fronteira. Durante dous séculos e medio, malia enfrontamentos e guerras, forxáronse formas de relación e coexistencia entre as xentes dun lado e doutro da fronteira.

En 1480, terminou a Beltraneja, e os reis católicos a tarefa de nazarita de que non sería despois cando operacións efecto, foi en de Zahara, asalto definitivo ao reino granadino, comezando por tómaa dunha praza tan central como Alhama.

La Guerra de Granada

cando xa se guerra con Juana o poder dos Reis parecía afianzado, comezaron a conquista do reino Granada, aínda ata dous anos comezasen as militares. En 1482, tras a toma cando comezou o

Guerra de Granada Tense incidido moito en que a conquista do reino nazarí conseguiuase por unha conjunción de factores: accións bélicas, negociacións diplomáticas e disensiones internas do reino nazarita. Fose cal for o peso de cada un destes factores, finalmente conseguiuase a entrega das chaves da cidade de Granada aos Reis Católicos. Como se fixo noutras partes e en tempos anteriores, os habitantes do reino podían permanecer sendo musulmáns, falando en árabe e mantendo os seus costumes. Non se lles obrigaba a converterse, tal como apunta don Juan Manuel no Libro dos Estados:

“Por isto hai guerra entre os cristiáns e os mouros, e haberá ata que cobren os cristiáns as terras que vos mouros téñenlles forzadas; pois, nin pola lei nin pola secta que eles teñen, non habería guerra entre eles. Pois Jesucristo mandou que non matasen nin apremiasen a ningún porque tomasen a súa lei, pois El non quere servizo forzado senón o que se fai de bo talante e de grado”.

Kairos – HISTORIA DE ESPAÑA: Los reyes Católicos: La Construcción del Estado Moderno

➤ **Reino de Navarra**

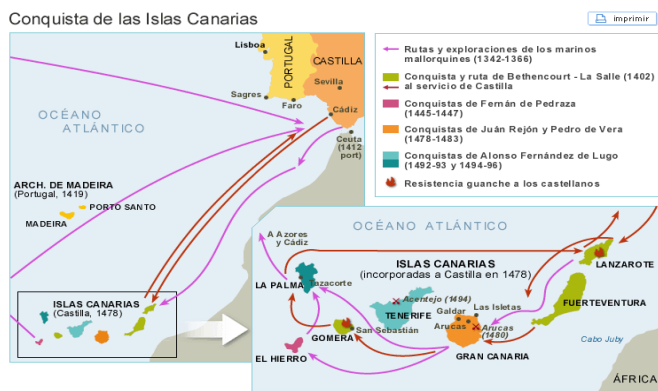
O interese por controlar o reino de Navarra non foi unha novidade do reinado de Isabel e Fernando. Xa Juan II, o pai de Fernando, reinara en Navarra, ao haber estado casado en primeiras nupcias con Branca de Navarra, e ser o pai do príncipe herdeiro, Carlos de Viana, que faleceu antes de chegar a reinar. Desde 1479, ao morrer Juan II, os Reis Católicos tiveron postas as súas miras en Navarra, e chegaron a suscitar a posibilidade de casar ao seu fillo primogénito, o príncipe Juan, coa herdeira de Navarra. Este matrimonio non se levou a efecto, pero a raíña tivo que casarse cun candidato aceptable non só para os Reis Católicos senón

tamén para o rei de Francia. Fernando o Católico, foi impoñendo condicións a Navarra en tratados que asinaron ambas partes entre 1488 e 1495, que convertían a Pamplona nun auténtico protectorado dos reinos hispánicos. Anos máis tarde, en 1512, Navarra se anexionaría definitivamente a Aragón, para pouco despois, en 1515 pasar a formar parte da coroa de Castilla.

➤ **As illas Canarias**

Trala conquista da Baixa Andalucía, os intereses da coroa de Castilla dirixíronse cara ás costas africanas e as illas. As Canarias foran ocupadas no século XIV por iniciativa privada. Os seus pobladores, grupos étnicamente afíns aos bereberes, permanecían en fases culturais moi atrasadas, posiblemente polo illamento ao que habían estado sometidos. O proceso de incorporación das illas que aínda non eran señoríos ao

comezar o reinado dos Reis Católicos, iniciouse en 1477, co encargo ao bispo de Lanzarote, Juan de Frías, de tomar Gran Canaria, obxectivo conseguido para o ano 1483. A seguinte misión foi a toma da Palma, iniciada en 1492 e finalizada un ano despois; seguiu Tenerife, onde conseguiron vencer aos

guanches en 1496. Desde 1496 o goberno das illas Canarias integrouse plenamente na coroa de Castilla. Aos indíxenas canarios esixíaseles non só aceptar a soberanía da coroa de Castilla senón a conversión ao cristianismo. Os colonizadores de Canarias comportáranse de xeito similar a como logo farían os colonizadores de América, de maneira que a evanxelización foi paralela á explotación e á desaparición de grupos indíxenas, especialmente durante as loitas de conquista, ou á súa asimilación.

As Canarias convertéronse en punto económico e estratéxico importante. Económico porque, polo azucre principalmente, entraron a formar parte do sistema mercantil dos reinos hispánicos, Portugal, Italia e Flandes. Eran unha cadea de illas apéndice estendido de Castilla. Por outra banda, convertéronse en puntos estratéxicos do intenso comercio entre Europa e o Oeste de África.

6.- Institucións de goberno. A ampliación de territorios foi acompañada desde o primeiro momento por unha organización das institucións de goberno que ían afianzando o estado autoritario e que significaba en boa medida a culminación do proceso de autoritarismo iniciado por Alfonso XI na primeira metade do século XIV.

As institucións de goberno continuaban, é dicir, mantiñáanse as institucións existentes ao subir ao trono os monarcas, que nalgúns introducían modificacións. Consello Real, Audiencia e Chancillería eran as tres máis importantes, perdendo forza as Cortes a favor do Consello Real. As modificacións consistiron en ocasións en pasar responsabilidades dunhas institucións a outras. Por exemplo, a resolución de certas disputas legais pasouse do Consello á Chancillería. Creáronse dous chancillerías unha en Valladolid e outra en Cidade Real (despois trasladada a Granada). Xunto a estas institucións do poder central, os reis introduciron ou modificaron outras institucións que lles axudasen a controlar ás súas súbditos. Entre esas institucións hai que incluír as relacionadas co **poder municipal, o poder relixioso e o poder de policía.**

Poder municipal. No referente ao poder municipal, os Reis Católicos consolidaron un oficial que lles representase nos gobernos locais, **o correxidor**. Este oficial existía con anterioridad e tíñase instaurado en cidades ou vilas nas que había problemas de difícil solución polos oficiais municipais. Ese funcionario esporádico, enviado polos reis con intención de poñer paz en tempo turbulentos, converteuse nun oficial regular, que permitía aos reis entrometerse na política local.

Poder relixioso. No referente á política relixiosa, a gran institución introducida en Castilla polos Reis Católicos, foi o tribunal da **Santa Inquisición desde 1478**. En Aragón viñera actuando a Inquisición pontificia iniciada no século XIII, pero os reis casteláns non a aceptaron. Os Reis Católicos, no seu proceso de unificación e purificación do catolicismo, instauraron a Inquisición cun sentido diferente ao que tivera a pontificia. Se esta dedicábase a castigar herexes, a nova Inquisición ocupábase dos falsos conversos. Os xudeus ou musulmáns que practicaban abertamente a súa relixión non eran perseguidos, o eran **aqueles que téndose feito cristiáns seguían practicando a súa relixión en segredo** (criptojudíos).

Decreto de expulsión dos xudeus (1492)

"Don Fernando e Doña Isabel, pola graza de Deus rei e raíña de Castilla, de León, de Aragón, de Sicilia, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Mallorca. (...). Sepades e saber debedes que porque Nos fomos informados que hai en nuestros reinos algúns malos cristiáns que judaizaban da nosa Sancta Fe Católica, do cal era moita culpa a comunicación dos xudeus cos cristiáns, nas Cortes de Toledo de 1480 mandamos apartar os xudeus en todas as cidades, vilas e lugares dos nosos reinos, dándolles juderías e lugares apartados onde vivisen xuntos no seu pecado, pensando que se remorderían; e otrossí ovimos procurado que se ficiese Inquisición . . pola que se acharon moitos culpables, segundo é notorio.

E consta ser tanto o dano que se segue aos cristiáns da comunicación cos xudeus, os cales se jactan de subvertir a fe católica, que os levan á súa danada crenza. . . procurando de circuncidar aos seus fillos, dándolles libros para escribir e ler as historias da súa lei. . . Polo tanto. Nos, en concejo..., aviendo ávido

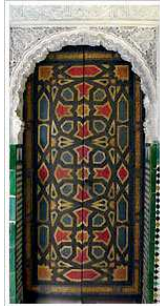
sobrelo moita deliberación, acordamos de mandar saír a todos os xudeus dos nosos reinos, que xamais tornen. . .que fasta o fin do mes de xullo que vén saian todos cos seus fixos, de calquera idade que sexan, e non ousen tornar. . . baixo pena de morte. E mandamos que ninguén dos nosos reinos sexa ousado de recibir, acoller ou defender pública ou secretamente a xudeu nin xudía pasado o término de xullo. . . so pena de confiscación de todos sus bienes. Autorizámoslles a sacar os seus bens por terra e mar en tanto non seya ouro nin prata, nin moeda nin as outras cousas vedadas..**Dada en Granada, a trinta e un de marzo de 1.492."** Trad. do Castelá antigo

A Política Relixiosa dos Reis Católicos acabou **coa tradicional tolerancia relixiosa entre cristiáns, xudeus e musulmáns**. Dada a importancia da relixión na definición do sistema político (o rei recibe o seu poder de Deus), **a monarquía autoritaria necesitaba a uniformidad relixiosa**. En 1492 se decretou a expulsión dos xudeus que non se convertesen ao cristianismo (marcharon uns 100.000). Así mesmo, e malia que as capitulaciones co Reino de Granada prometían respectar aos musulmáns de Granada, estes foron acosados polas autoridades ata tal punto que se rebelaron entre 1499 e 1501. Entre 1501-02 expulsouse aos mudéjares (musulmáns).

Teitume pintada dunha Igrexa da provincia de Soria. Plena Idade Media
María J. Fuente

(Col. Particular 2007)

Porta decorada, típica da arte árabe en Túnez (sen data).
María J. Fuente

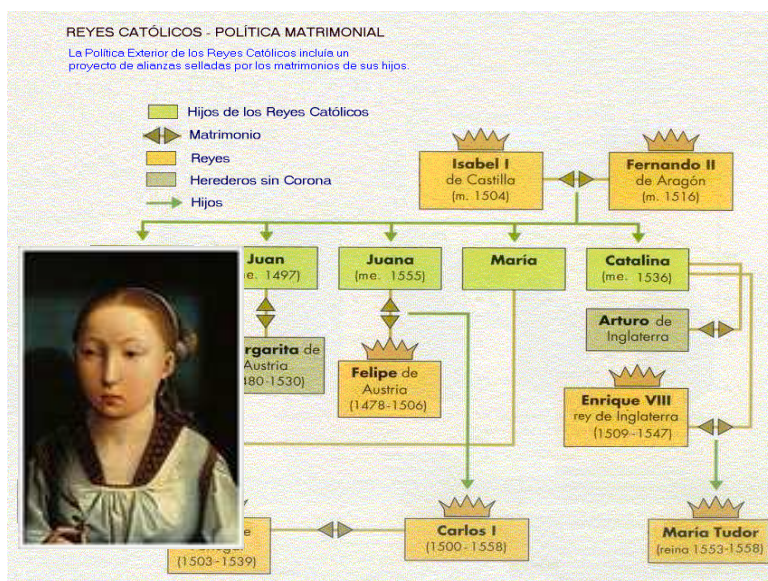
(Col. Particular 2003)

Jarrón de cerámica árabe decorado con la estrella de David, Símbolo dos xudeus. Etapa Omeya
Museo Arqueolóxico de Madrid

Poder da policía. A política encamiñada a poñer orde no reino levou aos reis a crear a **Santa Hermandad**, que nacida para loitar contra a delincuencia que asolaba Castilla durante a guerra entre Isabel e Juana, converteuse nun exército real privado, pagado polas cidades, que en ocasións protestaban dos altos custos que supoñía. A iniciativa partiu das cidades que propuxeron crear irmandades en cada cidade ou vila, e a súa unión nunha irmandade xeral. O obxectivo inicial foi perseguir e acabar cos asaltos de camiños, cos roubos e homicidios. Seguiu cumprindo a súa misión de pacificación interna, pero os reis utilizárona, como un auténtico exército, para a persecución de disidentes políticos, na conquista de Canarias e na de Granada. Tiñan un uniforme con mangas verdes e como, por mor dos malos camiños que había, chegaban sempre tarde, se lles dicía o dito que hoxe coñecemos... "*a boas horas...mangas verdes*". Son o precedente da Garda Civil do século XIX (Marqués de Ahumada).

Todas estas medidas foron acompañadas dun crecemento **da burocracia real** e da formación dun **exército permanente** baseado nos terzos. Por outra banda, **As Cortes** seguían tendo as funcións tradicionais de aprobación, a proposta dos reis, de leis e de recadación de impostos.

6.1 Política exterior dos Reis Católicos

A política exterior dos Reis Católicos tivo varios eixos de interese. Tras os problemas iniciais durante a guerra entre Isabel e Juana, os Reis Católicos iniciaron un proceso de achegamento a Portugal, do que é boa mostra os matrimonios de dous das súas fillas cos monarcas portugueses (**Política matrimonial**). Tamén iniciaron un proceso de achegamento a

Inglaterra, con cuxo rei casaron a unha das súas fillas. As alianzas matrimoniais eran a mostra da dirección que seguía a política exterior, e esa dirección leva tamén á casa de Austria, con quen estableceron tamén lazos matrimoniais: o que se chamará política matrimonialista.

Catalina de Aragón foi esposa do herdeiro inglés, Arturo, en 1501; morto este a o ano seguinte, negociouse o matrimonio da viúva co novo herdeiro, o príncipe Enrique, irmán do defunto, mercé a unha dispensa papal obtida en 1503, aínda que a voda pospúxose ata que o príncipe de Gales convertésese en 1509 no novo monarca inglés, como Enrique VIII, de quen foi a primeira das súas seis esposas. Catalina de Aragón (?). 1496. Juan de Flandes. Museo Thyssen-Bornemisza.

Juana (futura raíña de Castela e de Aragón, máis coñecida como Juana I a Tola) contraeu matrimonio en setembro de 1496 co archiduque Felipe de Austria (o Fermoso), tamén fillo do emperador Maximiliano I. Juana de castilla. 1500. Juan de Flandes. Museum de Viena.

María casou co seu cuñado, o viúvo don Portugal (1500). Isabel contraeu matrimonio co don Alfonso e, ao enviudar, co seu herdeiro, Afortunado (1495). Juan, casou en 1497 con Austria, filla do emperador Maximiliano I e Con isto pode verse con claridade os política exterior dos Reis Católicos:

Manuel de príncipe portugués don Manuel o Margarita de María de Borgoña. obxectivos da

- Interesáballes ter boas relacións con todos os países europeos que lles permitisen manter unha política de illamento a Francia con quen estaba posta a mal polos intereses que ambos tiñan en Italia.
- A dirección da política exterior tamén pon ao descuberto outro aspecto da súa política exterior. Mantense a liña que tivera Aragón nos séculos anteriores: inimidade con Francia. Pero ademais ponse de manifesto que en asuntos de política exterior ambas as coroas actuaban conxuntamente. Foi Fernando quen se encargou principalmente dos asuntos de política exterior, centrados en dúas áreas de interese: a Mediterránea e a Atlántica.

- Os numerosos descendentes que tiveron os monarcas foron casados con príncipes de diferentes casas reais, a fin de crear alianzas matrimoniales en Europa. O único país que quedou á marxe desta política foi Francia, onde puxeran o seu punto de enemistade.
- Deste xeito, se aliaron mediante matrimonios con **Portugal, Inglaterra e o Imperio Alemán**. No caso do primeiro, o obxectivo era unha futura anexión (que se consumaría no século XVI, con Felipe II). Coas outras dúas potencias, pretendíase illar a Francia.
- O resultado de toda esta política foi unha efectiva unión dinástica entre os territorios peninsulares, aínda que cada reino seguía mantendo as súas propias institucións. Así se mantería con Juana I, chamada “a Tola”, Carlos V, Felipe II e os Austrias Menores. Esta política duraría ata o século XVIII, cando a chegada dos Borbones iniciaría un forte proceso de centralización, en torno a Madrid e Castilla, que poñería fin a moitas pretensións localistas.
- Na área mediterránea hai que contemplar as guerras de Italia e as conquistas no Norte de África, en tanto que na área atlántica a gran fazaña foi o descubrimento de América.

6.1.1 Expansión ultramarina e creación do imperio colonial. Conquista e Colonización O impacto da colonización de América.

1492 é un ano no que suceden moitas cousas nos reinos das Españas: conquístase o reino de Granada, expúlsase aos xudeus, publícase a primeira gramática castelá (a de Nebrija); con todo, a data é especialmente coñecida pola colonización de América. Sábese que o 12 de outubro de 1492 Cristóbal Colón puxo por primeira vez o pé nun territorio, unha illa do continente americano. Non debeu de ser o primeiro europeo que pisou América, pois os normandos xa viaxaran ao Nordeste de América do Norte, á zona da Península do Labrador, probablemente no século X. Con todo, nos tempos de Colón non había noticia desas viaxes dos normandos, é probable, no entanto, que Colón ouvisse falar da existencia de terras do outro lado da chamada mar Océana (o Océano Atlántico).

Mapa de Juan de la Coça. Século XV. Museo Naval de Madrid.

Mariñeiros italianos podían facer a viaxe de ida e de volta e contar as fantasías dos monstros mariños que se atopaban nese Océano, o Mar Tenebroso. En efecto, nos barcos que podían utilizar no século XV, as xigantescas ondas do medio do Atlántico en días de tempestade debían aparecerse como terribles monstros mariños, especialmente na escuridade. Ouise ou non eses relatos, Colón parecía convencido que había terras do outro lado do Océano, e ademais que esas terras eran as de Cipango, é dicir, o Xapón. Ese convencemento expón aos reis e aos grandes de Castela, xunto coas cartas de Toscanelli, e as súas conviccións sobre os ventos atlánticos e as correntes mariñas. Non foi fácil convencer aos científicos do seu tempo, desconecedores tamén da realidade xeográfica, aínda que probablemente intuían que os cálculos de Colón acerca do estreito do Océano e a proximidade das terras asiáticas eran erróneos.

A pesar de non ser fácil conseguir apoios, a raíña Isabel e o seu esposo comezaron as negociacións con Colón ao día seguinte da toma de Granada, ao comezar o ano 1492. O 17 de abril dese ano asinaron as **Capitulaciones de Santa Fe**, polas que se establecían as compensacións desorbitadas que recibiría Colón se

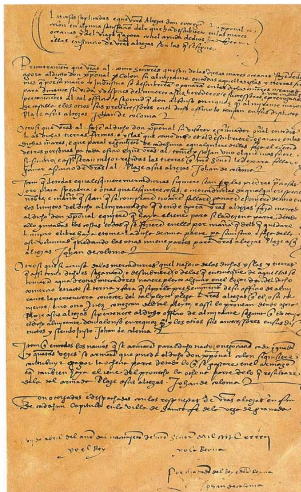
esta empresa triunfaba. A pesar de todas as esixencias, os reis decidiron apoiar a aventura, a cuestión é por que o fixeron (¿?).

Moitas puideron ser as razóns que moveron aos reis a apoiar a empresa de Colón, unha delas demostrar aos portugueses que a súa presenza no Océano non podía considerarse monopolizadora, outra o baixo custo da expedición para a que utilizaron dúas carabelas que os veciños de Palos estaban obrigados a proporcionar á Coroa.

➤ Causas

O “Descubrimiento”, a colonización, de América tivo causas económicas, políticas, sociais e relixiosas, entre as que podemos mencionar:

- O interese dos europeos por comerciar coas afastadas terras da India e China, pois de aí traían seda, veludo, pedras preciosas, perlas, perfumes, porcelana e especias. Estas últimas, en especial a pementa e a canela, eran moi importantes para os europeos, pois non só melloraban o sabor dos alimentos, senón que evitaban que se descompuxesen tan rapidamente como ocorría naquela época na que non existían os refrigeradores. Con todo, desde principios do século XV, **os turcos otománs** impedían o paso dos europeos ao Oriente, pois se apoderaron dos camiños polos que durante moito tempo se comerciaba entre Europa e Asia. Para os europeos era urxente atopar novas rutas comerciais, así que, os portugueses primeiro e os españois despois, comezaron a buscalas.
- O propósito de estender a relixión católica aos países habitados por infieles, é dicir, por persoas que tiñan outras crenzas relixiosas.
- A competencia entre Portugal e España por atopar un novo camiño cara ao Oriente.
- O coñecemento dos monarcas europeos dos novos coñecementos sobre astronomía e náutica que facían posibles os sonhos de navegantes como Cristóbal Colón, que sostíña que a Terra era esférica.
- O desexo dos navegantes e comerciantes de emprender aventuras marítimas que, estaban seguros, faríanlles ricos e poderosos.

As crecentes dificultades do Imperio Bizantino, que finalmente caería coa toma polos turcos de Constantinopla en 1453, forzaron aos europeos occidentais a buscar rutas alternativas a Asia. A finais do século XV parecía claro que os portugueses se adiantaron aos casteláns na conquista da ruta das especias e dos metais preciosos, grazas ao dominio que xa exercían sobre a costa occidental africana. Neste momento, Cristóbal Colón, que estivera ás ordes do rei de Portugal, ofreceu aos Reis Católicos o proxecto de chegar ás Indias seguindo unha ruta cara ao oeste en lugar de bordeando todo o continente africano. Para pór en práctica o seu proxecto, Colón partía da idea da esfericidade da Terra, cuestión controvertida na época.

As Capitulaciones de Santa Fe son os documentos subscritos o 17 de abril de 1492, na localidade de Santa Fe, polos Reis Católicos, que recollen os acordos alcanzados entre os reis e Cristóbal Colón relativos á expedición ás Indias polo mar cara a occidente. Neste documento noméaselle almirante, vicerrei e gobernador xeral en todos os territorios que descubrixe ou gañase durante a súa vida, nomeando como herdeiros aos seus sucesores de forma vitalicia. Tamén se lle concedeu un diezmo de

todas as mercaderías que achase, gañase e houbese nos lugares conquistados. Están asinadas polo secretario de Fernando e home de confianza, Luís de Santángel

(...) Primeramente que Vuestras Altezas como Señores que son de las dichas Mares Oceanas fazen dende agora al dicho don Christoval Colon su almirante en todas aquellas islas y tierras firmes que por su mano o industria se descubran o ganaran en las dichas Mares Oceanas para durante su vida, y después del muerto, a sus herederos e successors de uno en otro perpetualmente con todas aquellas preeminencias e prerrogativas pertenecientes al tal oficio, e segund que don Alfonso Enríquez, quondam, Almirante Mayor de Castilla, e los otros sus predecesores en el dicho oficio, lo tenían en sus districts.

Otrosí que Vuestras Altezas fazen al dicho don Christoval su Visorey e Governador General en todas las dichas tierras firmes e yslas que como dicho es el descubriere o ganare en las dichas mares, e que paral regimiento de cada huna e qualquiere dellas, faga el eleccion de tres personas para cada oficio, e que Vuestras Altezas tomen y scojan uno el que mas fuere su servicio, e assi seran mejor regidas las tierras que Nuestro Señor le dexara fallar e ganar a servicio de Vuestras Altezas.

Capitulaciones de Santa Fe. 17-4-1492

Carta del Tratado de Tordesillas, 1494.⁵

O 3 de agosto de 1492 Colón iniciou a súa viaxe saíndo do porto de Palos de la Frontera en Huelva. A expedición de tres naves chegou a unha pequena illa das Antillas o 12 de outubro. Durante moito tempo Colón seguiu crendo que chegara a Asia pola ruta occidental, pero en realidade atopouse coa existencia dun continente descoñecido en Europa: América. Os novos descubrimentos, enfrontaron a Castela con Portugal e houbo que delimitar a soberanía das dúas zonas. A partición das zonas de expansión e navegación entre Castela e Portugal

acordouse polo **Tratado de Tordesillas (1494)**. Un meridiano situado a 370 leguas de Cabo Verde separou as dúas zonas de influencia: a occidental para Castela e a oriental para Portugal. Desta maneira a costa africana e o actual Brasil quedaron en mans portuguesas, e o resto de América en mans castelás.

➤ **Consecuencias:**

CULTURAIS	SOCIAIS	ECONÓMICAS	POLÍTICAS
Impúxose a forma cultural europea	Mestura de todas as razas en territorios colonizados	Agricultura organizada en grandes plantaciones dos produtos	Creación de imperios coloniales
Introdución de actividades descoñecidas en América	Sometemento dos indíxenas	Explotación de minas	Guerras coloniais

⁵ Mapa reconstruido por el Dr. Jesús Varela Marcos Dimensiones: 78 x 59 cms. Museo del Tratado (Tordesillas - Valladolid)

-Fundación do Virreinato da Nova España

- Evanxelización dos nativos do centro de México
- Chegada masiva de españois peninsulares
- Exploración da Gran Chichimeca (aridoamerica) e conquista desta.
- Explotación de minas
- Notable baixa demografica de indigenas.
- Mestizaxe (resultado da unión de españois e indíxenas, a cal é a maior marca poblacional na actualidade en México)
- Adopción do idioma español.

O Tratado de Tordesillas de 7 de xuño de 1494 constitúeno as capitulaciones entre os Reis Católicos e o Rei Juan II de Portugal polas que se establece unha nova liña de demarcación entre ambas as coroas, a trazar de polo a polo, a 370

leguas ao oeste das illas de Cabo Verde. A firma do Tratado levouse a cabo tras difíciles negociacións diplomáticas entre embaixadores e procuradores de ambos os reinos. Esta modificación da liña de demarcación dividindo o mundo entre España e Portugal supuxo o comezo da historia de Brasil, xa que o seu extremo oriental queda dentro da zona portuguesa. Ao ser un Tratado bilateral, existen dous orixinais, en versión castelá consérvase no Arquivo Nacional da Torre do Tombo (Lisboa) e en versión portuguesa no Arquivo Xeral de Indias (Sevilla).

7. - A España do Século XVI. O modelo político dos Austrias

O carácter da Monarquía Hispánica foi bastante peculiar, ao separarse dalgunha maneira dos modelos establecidos no Dereito Político. En Dereito Político hai varias figuras para definir o carácter constitucional dos Estados:

A Monarquía Hispánica, creada en resposta a unhas necesidades específicas, foi un modelo orixinal, con trazos únicos. Nela hai un monarca común, reinos diferenciados -coas súas propias leis e institucións-, pero tamén órganos e intereses comúns que os integran nunha mesma unidade. Se se tratase dunha mera unión persoal non existirían nin burocracia nin organismos xerais como os que se constituíron, posto que, efectivamente, desde os Reis Católicos, desenvolveuse todo un réxime de consellos chamado **polisinodial** (varios sínodos ou reunións) que, a pesar da súa complexidade, resultou ser bastante eficaz para a época, coas dificultades que expuñan as distancias, as comunicacións, e as diferenzas legais, idiomáticas e económicas. No entanto, a Administración central no período dos Austrias non terminaba nese sistema polisinodial, senón que se completaba con outras realidades institucionais non tan elaboradas como os consellos.

No século XVI, aquela asentábase **no Rei, os Consellos e os Secretarios - Secretarios de Estado e Secretarios persoais** do monarca. No século XVII, ás institucións anteriores sumáronse: **os validos**, persoas que exerceron o poder pola confianza que depositaba o rei neles; **as Xuntas**, organismos moito máis flexibles que os consellos e que podían constituírse para ocuparse de asuntos máis concretos aínda que neste período nunca alcanzan a relevancia dos consellos; e comezaron a súa andaina, aínda que aínda moi pouco definidos, os Secretarios do Despacho Universal.

Trátase dun intento de vertebración avanzado para o seu tempo, un máis dos que nos serviron para buscar a propia identidade. Pois aínda, en España, en Europa e en América seguimos experimentando fórmulas de integración que, apoiadas na nosa Historia común, permítannos encarar un mundo cambiante. Pero non hai que esquecer que ese desenvolvemento político faise nunha sociedade estamental, de privilexio, como é a do Antigo Réxime, de modo que hai que ter moi presente o poder de determinados estamentos ou grupos.

Así, en setembro de 1517 unha frota de 40 navíos cruzaba o mar Cantábrico desde Flandes ás costas asturianas. Viña nela o príncipe Carlos, o fillo de Juana I, para facerse cargo da gobernabilidade dos reinos que a súa nai, a filla herdeira dos Reis Católicos, non estaba en disposición de exercer. O mozo Carlos iniciou a viaxe tras a morte do seu avó Fernando o Católico. Os habitantes das aldeas asturianas próximas ao porto armáronse de paus e coitelos por medo a que chegase non o seu próximo rei, senón un inimigo. Esa desconfianza da aldeáns era un anticipo dos problemas que ía ter o futuro monarca cos seus súbditos. O novo príncipe Carlos sería o primeiro dos monarcas da casa de Austria que gobernará a monarquía hispánica durante corenta anos, desde a morte do seu avó Fernando en 1516, até a abdicación no seu fillo Felipe II en 1556. Ambos os monarcas configuraron un **modelo político para a monarquía hispánica** no que houberon de contemplar a administración de América. O seu tempo foi non só brillante en fazañas bélicas, senón polo resplandor da cultura do Renacemento.

Carlos I.

Felipe II

Felipe III

Felipe IV

Carlos II

"De los cinco Austrias, Carlos V inspira entusiasmo, Felipe II respeto, Felipe III indiferencia, Felipe IV simpatía, y Carlos II lástima." Gregorio Maraón, *El conde duque de Olivares*

7.1 O emperador Carlos I.

A raíña Juana veu a ocupar o reino de Castela, cando a súa nai, Isabel a Católica morreu (1504). No seu testamento, a raíña Isabel indicara a posibilidade de que a súa filla necesitase de rexentes para a gobernación do reino, e mesmo chegou a apuntar que fose o seu esposo Fernando o católico, o rei de Aragón, quen axudase á súa filla Juana como rexente:

"cando a Princesa, a miña filla, non estiver presente nestes reinos ou estando neles non quixer ou non puiden entender na gobernación deles (...) o rei Fernando, o meu señor, rexa, administre e governe os ditos os meus reinos e señoríos poladevandita Princesa".

La herencia de Carlos V

Os problemas do rei iniciáronse coa súa **aspiración ao imperio**, triunfo exterior que lle trouxo, por diversas razóns, conflitos internos, en concreto, **as revoltas das Comunidades e das Germanías**.

O príncipe Carlos viña a Castela sen saber castelán. Nacera en Gante o 24 de febreiro do ano 1500 e só falaba flamenco. En Castela esperábanlle uns súbditos que levaban anos sen a súa raíña. Fernando fora un rexente como o foi antes que el Felipe o Fermoso, e despois del o Cardeal Cisneros. A raíña Juana non se atopaba en condicións de reinar. Os casteláns, pois, estaban ansiosos de, por fin, ter un rei. Carlos chegou a Castela e non puido comunicarse directamente polos seus súbditos por dous motivos: por unha banda non falaba castelán, pero ademais veu acompañado dunha **camarilla de nobres flamencos** que fixeron un auténtico cerco ao redor del. O rei nomeou para os cargos máis importantes do reino aos nobres borgoñones que viñeran con el:

Adriano de Utrecht, Inquisidor xeral de Castela e a un sobriño do seu conselleiro máis influente, **Guillermo de Croy**, señor de Chièvres, tamén chamado Guillermo de Croy, un mozo de 20 anos, arcebispo de Toledo, que non veu nunca a Castela, e do que non se coñece fixese obra algunha de interese.

Tras ser aceptado nas Cortes de Castela, Carlos tivo que pasar pola aceptación das cortes de Aragón e as de Cataluña, o que non lle resultou nada fácil. As Cortes de Aragón non lle recoñeceron rei, xunto coa súa nai, até xaneiro de 1519, e as de Cataluña fixéronlle permanecer en Barcelona até xuño de 1519, cando recibiu a noticia da morte do seu avó Maximiliano. Maximiliano, o emperador do Sacro Imperio, deixaba vacante o trono imperial. Carlos quixo acceder a ese trono, pero se atopaba

cun adversario poderoso, o rei de Francia, Francisco I, que tamén desexaba ser emperador. Pero como este título era electivo, había que convencer aos príncipes alemáns electores de que votasen a Carlos. Éste gastouse unha cantidade elevadísima, un millón de florines de ouro, e medio millón de florines cos **Fugger**, unha familia de banqueiros alemáns. A cantidade gastada valeulle a pena, polo menos nun principio, pois conseguiu ser nomeado emperador. O triunfo no exterior supuxéronlle problemas no interior.

A revolta das Comunidades de Castela. Os casteláns, tan desexosos de recibir ao novo monarca, non só non puideron comunicarse con el nun principio, senón que pronto Carlos tivo que abandonar Castela, primeiro para convencer aos cataláns que lle aceptasen como rei, e logo para ocuparse da elección imperial. Para pagar a enorme cantidade de diñeiro que lle custou ser elixido solicitou subsidios dos casteláns.

- A petición de subsidios realizouna nas **cortes de Santiago de Compostela**, onde moitos dos representantes das cidades non quixeron entregarlle a cantidade solicitada. Como non conseguira a cantidade que necesitaba, o rei volveu reunir as cortes uns meses despois, esta vez na **Coruña**.
- O descontento dos casteláns pola partida do rei cara a Alemaña, converteuse en clara hostilidade. Comezou a revolta das comunidades. Algunhas cidades castelás ou outras localidades grandes, Toledo, Segovia, Salamanca, Zamora, Ávila, Medina del Campo, Toro, etc. dirixidas polos chamados comuneiros de Castela organizaron un exército que se enfrontou ao exército real na **batalla de Villalar (23 de abril de 1521)**. A derrota dos comuneiros, e a decapitación dos seus tres xefes máis coñecidos, **Padilla, Bravo e Maldonado**, puxo fin ao movemento comuneiro, aínda que Toledo resistise uns meses máis.

As Germanías en Valencia e Mallorca: Esta revolta recibe o nome da palabra “germá”, que en catalán-valenciano significa irmán. O nome aplicouse aos “hermanados” que loitaron nesta revolta social que se desenvolveu no reino de Valencia case ao mesmo tempo que as Comunidades, aínda que non houbo relación entre ambos os movementos.

As causas que provocaron esta revolta foron de índole estritamente social. Foi, en efecto, un enfrontamento contra a nobreza por parte do pobo. O pobo estaba armado ao haberlle permitido Fernando o Católico crear milicias para loitar contra os piratas berberiscos que atacaban as costas do Levante peninsular. A cidade de Valencia padeceu un ataque de peste no ano 1519. Os nobres fuxiron da cidade, e este foi o momento en que se manifestou o descontento do pobo, apoiado polos burgueses. Fíxéronse cargo do goberno municipal colocando ao seu cargo a un representante de cada un dos gremios da cidade, un total de trece. Tentaron instaurar un sistema no que non se permitía o traballo libre, senón só o controlado polos gremios

Os agermanados non só enfrontáronse á nobreza, senón que tamén atacaron aos mudéjares que traballaban nas hortas e outros oficios para os señores contra quen loitaban os agermanados. O ataque á alxama moura de Valencia foi un dos símbolos do **fanatismo relixioso** que define a esta revolta xunto ao odio antiseñorial, ademais, obrigaron aos musulmáns a converterse ao cristianismo. A pesar da súa forza e da súa vitoria na batalla de Gandía (1521), a revolta dos agermanados foi esmagada. Con todo, a forza do movemento agermanado foi suficientemente importante como para que os seus ecos chegasen ao reino de Mallorca, aquí, o problema expúñase entre os “foráneos”, os homes do campo, que **protestaban contra a opresión que sufrían por parte dos habitantes da cidade de Mallorca**, aquí, tamén había un profundo descontento dos burgueses e menestrales ou artesáns, que se queixaban do manexo do poder e das rendas municipais que facían os cabaleiros. As revoltas foron desordenadas e sangrentas, e precisamente a súa desorde puido facer máis fácil a súa derrota. Ningunha das revoltas dos primeiros tempos do reinado de Carlos I chegou a ter éxito, con todo, foron beneficiosas para o propio monarca, cuxa autoridade saíu reforzada delas. **A nobreza** que fora o obxecto das iras populares, non só nas Germanías senón tamén nas Comunidades, tivo medo e viu a necesidade de **apoiar ao monarca** sen reservas, **para conseguir garantías de mantemento dunha orde social que lles era favorable**.

7.2 O goberno e a administración de América

“Cando morreu Fernando o Católico América era aínda máis unha promesa que unha realidade”. Nas primeiras décadas a partir do descubrimento de América procedeuse ao coñecemento e exploración dos novos territorios, para logo pasar á fase de conquista e dominio.

Foi durante o **reinado de Carlos I** cando se produciron as grandes conquistas, as dos dous imperios máis importantes do continente americano, o azteca e o inca, o primeiro conquistado por Hernán Cortés e o segundo por Francisco Pizarro.

A preocupación dos reis pola gobernación dos súbditos americanos levou a crear as **institucións** apropiadas para conseguilo. A organización do goberno e a administración desas terras foi pasando desde unhas institucións primitivas e rudimentarias ata un enorme e complicado armazón institucional necesario para gobernar todo o continente. **As institucións** que permitiron administrar o territorio tiveron a súa sede no reino de Castela e no propio territorio americano. As máis importantes foron:

➤ **Institucións en Castela:**

- **Consello de Indias** un dos consellos do sistema polisinodial da monarquía hispánica dos Austrias. Foi creado por Carlos I en 1524, aínda que inspirado nun consello previo, do ano 1511. As súas funcións eran de carácter político (propostas de organización territorial e creación de cargos para a administración do territorio, incluídos os cargos eclesiásticos), militar (estudo das estratexias militares en caso de necesidade), de facenda (exame das contas dos oficiais reais), xudicial (como o máis alto tribunal de xustiza de América tiña atribucións no civil e no criminal).
- **A Casa de Contratación** foi a institución máis temperá das institucións americanas. Creouse en 1503, para regular o comercio co Novo Mundo, tal como especificábase no documento:

recoller e ter nela, todo o tempo necesario, cantas mercadorías, mantementos e outros aparellos fosen menester para prover todas as cousas necesarias para a contratación das Indias; para enviar alá todo o que conviñese; para recibir todas as mercadorías e outras cousas que de alí vendécese, diso todo o que houbese que vender ou se enviase a vender e contratar a outras parte onde fose necesario".

➤ **Institucións en América:**

- **Virreinos** foi a institución que fundou o rei Carlos I en Méjico logo de estar ese territorio en mans do seu conquistador Hernán Cortés. A magnitude dos territorios americanos esixía unha autoridade forte que o rei considerou podía residir nun representante seu. Ese representante foi o vicerrei. Constituíu un primeiro Virreinato, o da Nova España, nos territorios de Méjico. Tras a conquista do imperio inca por Francisco Pizarro creouse un segundo virreinato, o de Perú, en 1542. Os vicerreis eran nomeados polos reis a proposta do Consello de Indias. O seu poder era moi amplo e consistía fundamentalmente na administración de xustiza e da facenda, e en velar pola orde pública e pola evanxelización dos indíxenas. Os virreinos eran uns territorios tan grandes, que necesitaron unidades administrativas máis pequenas. A seguinte división foi a audiencia.
- **Audiencias:** Era a institución que tiña como finalidade principal a administración de xustiza, aínda que se encargaban tamén de tarefas de goberno. O propio vicerrei era o xefe da audiencia da capital do virreinato, pero nas outras audiencias había unha autoridade que era o Capitán Xeral. As audiencias eran tamén demasiado grandes, polo que houbo que dividir o territorio de cada audiencia en provincias, a cuxo mando había un corrixidor.

Partiuse de boas intencións para a organización do territorio americano, pero houbo moitos inconvenientes para o bo funcionamento das institucións que se crearon. A propia distancia entre España e América ou as grandes distancias dentro do propio continente americano facían difícil a execución das ordes emanadas no reino de

Castela. Por outra banda, as dificultades financeiras dos monarcas leváronlles a transgredir os seus propios plans, e o mellor exemplo é o de Felipe II, que vendeu cargos e terras en América en contra do que foran os principios fundamentais. A lexislación para a organización do territorio americano foi moi importante. Cabería destacar as Ordenanzas sobre o bo tratamento dos indios (1525), as Leis Novas (1543) e as

Ordenanzas de novos descubrimentos (1573). (Felipe II, 1573. Sofonisba Anguissola. Museo del Prado)

7.3 Felipe II. Política interior Os Habsburgo ou Austrias continuaron e desenvolveron a organización política herdada dos Reis Católicos. Procuraron rodearse de **letrados, funcionarios expertos en leis que non pertencía á alta nobreza**. Deste xeito, apartaron á aristocracia do poder da Corte, permitindo que o poder político quedase centralizado nas mans dos monarcas. A alta nobreza seguiu xogando un papel moi importante, detentaba os altos cargos do exército, da mariña e da diplomacia, pero sempre subordinada á coroa.

Castilla converteuse no centro do Imperio. Isto ocorreu en maior medida con Felipe II que co seu pai, Carlos V. Nos demais reinos e posesións establecéronse **Vicerreis** (Aragón, Indias, Italia) ou **Gobernadores** (Países Baixos, Milán). Estes cargos foron exercidos por altos nobres ou membros da familia real. O Rei estaba asesorado polos Consellos (**sistema polisinodial**). Estes podían ser sectoriales (Facenda) ou territoriais (Castilla, Aragón, Indias, Italia). Estaban formados por letrados, nobres e alto clero e tiñan un carácter meramente **consultivo**. O Rei tiña a última palabra. Carlos V e Felipe II despacharon os asuntos a cotío con conselleiros da súa máxima confianza, os **Secretarios**, que facían de intermediarios entre o rei e os Consellos. Algúns, como Antonio Pérez con Felipe II, alcanzaron unha gran influencia. A administración territorial mantivo a estrutura herdada dos Reis Católicos. Os **Corregidores**, designados pola coroa, **tiñan o control das cidades**. Outros cargos da burocracia eran os Contadores e recaudadores de impostos, e os Alguaciles que facían funcións de policía. As Chancillerías e as Audiencias encargáronse da administración de xustiza.

En 1561, Felipe II fixou a capital en Madrid. Diversos factores explican esta decisión: A situación central da cidade na península ou as vantaxes ambientais (auga, caza). Esta decisión provocou o rápido crecemento da Vila e Corte, á vez que a decadencia de cidades como Valladolid ou Toledo, que eran anteriormente frecuentemente a sé da Corte.

A política interior do monarca estivo en boa medida relacionada coa súa política exterior, de maneira que ás veces é difícil distinguir a unha doutra. Na política interior imos considerar os problemas esenciais que afectaron ao monarca e a súa forma de resolvelos, o que explica as liñas esenciais de actuación da Monarquía hispánica do seu tempo. Por outra banda, a súa actuación estivo dentro das **liñas organizativas que distinguen a monarquía dos Austrias**. Os asuntos esenciais de política interior foron: a herdanza do reino: a sublevación dos moriscos e o recorte dos Fueros de Aragón. Mención especial merece o tema da unidade ibérica ao conseguir a anexión de Portugal.

Felipe II fora advertido polo seu pai da dificultade de gobernar en Aragón, “por causa da natureza dos seus privilexios e foros e porque a súa desobediencia, non maior que noutras partes, é máis difícil de perseguir e castigar”.

A situación de Aragón complicouse en torno ao ano 1590, por dous motivos fundamentais: o nomeamento dun vicerrei non aragonés que fixo pór o berro no ceo aos aragoneses porque consideraban que estaban perdendo os seus Fueros, e polo problema de **Antonio Pérez**, o Secretario de Estado de Felipe II, perseguido polo rei por estar involucrado e involucrar ao rei nun asasinato.

Como os Fueros de Aragón e “o cárcere da Xustiza” protexían a Antonio Pérez, o rei reclamou que lle pasasen ao cárcere do único tribunal sobre o que non tiñan xurisdición nin os Fueros de Aragón nin a Xustiza, a da Inquisición. Foi no momento en que se producía o traslado dun cárcere a outra cando se produciu un gran tumulto na cidade de Zaragoza, cuxo resultado foi ferir de morte ao vicerrei e devolver a Pérez ao

cárcere da xustiza. Os partidarios de Pérez pensaban ata en separar Aragón da monarquía hispánica.

O exército real entrou en Aragón e aínda que a resistencia non foi importante, si o foi a represión aos rebeldes. Esa dura represión non se repetiu no campo político, pois Felipe II mantivo os Fueros de Aragón, aínda que introduciu algúns cambios que lle conviñan: o dereito a nomear a un “vicerrei estranxeiro”, é dicir, non aragonés, o control dos membros do tribunal de Xustiza, a Xustiza de Aragón puido ser destituíble de acordo cos intereses da coroa.

8. - Evolución económica e social no século XVII

O século XVII foi un século de **crise económica** en Europa en xeral, no Mediterráneo en particular, e, moi especialmente, na Península Ibérica. Na Coroa española a crise foi **máis temprana e máis profunda** que no resto de Europa. Xa na primeira metade do século aparecen serios problemas demográficos. Cruentas epidemias, entre as que destacan as de peste, repetíronse periódicamente, coincidindo con épocas de carestía e fame.⁶ Outros factores coadyuvaron á crise demográfica: a expulsión dos moriscos en 1609 supuxo a perda do tres por cento da poboación do reino, sendo especialmente grave en Valencia e Aragón. E as frecuentes guerras exteriores e o incremento dos membros do clero que redundó en descenso da taxa de natalidade. A crise golpeou con máis forza a Castilla que aos reinos periféricos.

Na segunda metade do século, a crise continuou e se agudizou. **Á decadencia da agricultura**, agravada pola expulsión dos moriscos, uníuselle a **da ganadería lanar**, que atopou graves dificultades para a exportación, e a **da industria**, incapaz de competir coas producións estranxeiras. **O comercio tamén entrou nunha fase recesiva**. A competencia francesa no Mediterráneo e a competencia inglesa e holandesa no Atlántico, agravaron unha conxuntura marcada polo crecente autoabastecemento das Indias e o agotamiento das minas americanas. **Consecuencia** da crise comercial foi a **diminución da circulación monetaria**.

A situación foi empeorada pola **incorrecta política económica** dos gobernos da Coroa, que agravaron máis que solucionaron os problemas: envilecemento da moeda (menos prata no seu contido), devaluación monetaria, aumento impositivo... Neste marco de crise económica, a **sociedade estamental** española viviu un proceso de polarización marcada polo **empobrecemento dun campesinado** que constituía a maior parte da poboación, a **debilidade da burguesía** e as clases medias, e o **crecemento numérico dos grupos sociais improdutivos como a nobreza e o clero** nun extremo e os **marxinados**: pícaros, vagos e esmoleiros noutro. A mentalidade social imperante, marcada polo **desprezo ao traballo** agravou a crise social e económica. O fidalgo ocioso e o pícaro convertéronse en arquetipos sociais das España do Barroco.

- **A España dos Austrias Menores: Os validos.** A principal innovación no funcionamento do sistema político da monarquía española no século XVII foron os **validos**. Os validos son personaxes, membros da aristocracia, nos que o rei depositaba a súa total confianza. O monarca se desentendía dos labores de goberno e o **valido tomaba as principais decisións**. Dúas razóns explican a súa aparición: os labores de goberno eran cada vez máis complexos e os monarcas

⁶ Sevilla perdeu 60.000 habitantes na peste de 1647.

españóis do século XVII, os Austrias Menores, non destacaron polo seu espírito laboriosos. **Validos de Felipe III:** Duque de Lerma e Duque de Uceda.

Non foron un fenómeno exclusivamente español. Figuras similares apareceron noutras monarquías europeas. Os mellores exemplos foron Mazarino ou Richelieu en Francia. Os validos gobernaron á marxe do sistema institucional da monarquía, á marxe dos Consellos. No seu lugar, como órganos de asesoramento, **crearon Xuntas reducidas compostas polos seus propios partidarios**. O novo sistema significou un **aumento da corrupción**. Os validos aproveitaron o seu poder para conseguir cargos, pensións e mercés para os seus familiares e partidarios, o que provocou críticas xeneralizadas por parte, sobre todo, dos letrados que formaban os Consellos e os membros da aristocracia que non gozaban do favor do valido.

Validos de Felipe IV: Conde-Duque de Olivares e Luís de Haro.

Validos de Carlos II:

Padre Nithard, Fernando Valenzuela, durante a Rexencia de Mariana de Austria (1665-1675), Duque de Medinaceli e Conde de Oropesa (Carlos II).

Outro fenómeno que se xeneralizou na administración española do século XVII foi a venda de cargos. Iniciouno en épocas anteriores a Coroa como medio para obter diñeiro rápido. O seu uso estendeuse con Felipe III. En principio, puxéronse en venda **cargos de regidores nas cidades, escribanías e outros oficios menores**. Con todo, chegaronse a vender postos nos Consellos. Estes cargos convertéronse en hereditarios, o que na práctica significou que a Coroa cedía parte do seu poder aos que detentaban os cargos. Pese aos moitas protestas que houbo, este costume mantívose durante todo o século XVII.

➤ Os conflitos internos

Os Reis Católicos construíran o novo estado que se estruturara como un conxunto de reinos unidos por ter os mesmos monarcas pero que mantiveron as súas propias leis e institucións. Desde o século XVI manifestáronse conflitos entre **unha tendencia centralizadora**, que trataba de homoxeneizar os territorios da Coroa seguindo o modelo de reino máis poderoso, Castilla, e unha tendencia **descentralizadora** que buscaba o mantemento de las as leis (**fueros**) e institucións particulares de cada territorio. A estas tensións de tipo político véuselless a unir no século XVII as derivadas da dura **crise económica e social** que sufriu a monarquía hispánica.

Felipe III continuou a política de **intolerancia relixiosa**: en 1609 decretó a expulsión dos moriscos. Esta medida afectou especialmente aos reinos de Aragón e Valencia e provocou o **despoboamento de determinadas zonas e falta de man de obra agrícola**. O valido de Felipe IV, **o Conde-Duque de Olivares**, tratou de que os demais reinos peninsulares colaborasen ao mesmo nivel que Castilla no esforzo bélico que agobiaba a unha monarquía con graves dificultades financeiras. España participaba neses momentos na **guerra dos Trinta Anos**. Este proxecto de Olivares, coñecido como la Unión de Armas desencadeou a crise máis grave do século XVII, a **crise de 1640**. A negativa a colaborar das Cortes Catalás (1626 e 1632) non impediu que Olivares decidise levar tropas para loitar contra Francia a través do Principado. Moi pronto os rozamentos das tropas castelás e italianas co campesinado alentou o descontento que terminou por estalar no **Levantamiento do Corpus de Sangue**, o 7 de xuño de 1640. A morte do Vicerrei foi só o inicio dunha guerra de Cataluña entre os rebeldes cataláns, dirixidos pola Generalitat co apoio de Luís XIII de Francia e as tropas de Felipe IV. A guerra civil concluíu cando Barcelona foi recuperada polas tropas españolas en 1652. Animadas pola rebelión catalá, os estamentos dirixentes portugueses lanzáronse á rebelión. As Cortes portuguesas proclamaron rei ao duque de Braganza. Os rebeldes foron apoiados por Francia e Inglaterra, potencias interesadas en debilitar a España. Finalmente, Mariana de Austria, Nai-rexente de Carlos II, acabou recoñecendo a **independencia de Portugal en 1668**. En plena crise da monarquía, houbo levantamientos de tinte separatista en Andalucía, Aragón e Nápoles. Pese a ser esmagadas todas as rebelións, excepto a portuguesa, **Felipe IV mantivo os fueros dos diversos reinos**.

➤ **A política exterior.O ocaso da hexemonía dos Habsburgo.**

O século XVII foi testemuña da aparición e consolidación dunha nova orde internacional en Europa. As guerras foron unha constante do que foi denominado **Século de ferro**. A cruel Guerra dos Trinta Anos (1618-1648) e, ligada á anterior, a Guerra Franco-Española que culminou en 1659 son bo exemplo diso.

A Paz de Westfalia de 1648 puxo fin á Guerra dos Trinta Anos. Este tratado significou o triunfo dunha “Europa horizontal”, baseada en monarquías independentes e na procura do equilibrio diplomático e militar, e a derrota o triunfo dunha “Europa horizontal”, na que os reinos estarían subordinados ao Emperador e ao Papa. Máis que isto, **A Paz de Westfalia supuxo o fin da hexemonía dos Habsburgo (Austrias) nas súas dúas ramas, a de Madrid e a de Viena, en Europa**.

O reinado **Felipe III (1598-1621)** foi un reinado pacífico. Esgotada España e os seus inimigos tralas continuas guerras do século anterior, paralizáronse os conflitos con Francia, Inglaterra e os rebeldes holandeses, cos que se asinou a Tregua dos Doce Anos. Con **Felipe IV (1621-1665)** e o seu valido, o **Conde-Duque de Olivares**, España volveu implicarse nos grandes conflitos europeos. A monarquía española participou na Guerra dos Trinta Anos (1618-1648), apoiando aos Habsburgo de Viena (Emperador do Imperio Germánico) e aos príncipes católicos alemáns. O fin da Tregua dos Doce Anos (1609-1621) engadiu unha nova fronte ao conflito. O conflito iniciouse con vitorias dos Habsburgo, como a **toma de Breda** aos holandeses e as vitorias de Nordlingen e a Montaña Branca no conflito germánico. Pronto cambiou o signo do conflito e as derrotas repetíronse, como en Rocroi ante Francia, mentres que franceses e ingleses atacaban as posesións americanas.

A impotencia dos Habsburgo levou finalmente ao Tratado de Westfalia (1648) polo que se poñía fin á Guerra dos Trinta Anos e no que España recoñeceu a independencia de Holanda. A Paz de Westfalia non marcou o fin das hostilidades. A guerra continuou ata 1659 contra Francia. Finalmente **na Paz dos Pirineos (1659)**, **Felipe IV** aceptou importantes cesiones territoriais, Rosellón e Cerdeña, Artois... en beneficio da Francia de Luís XIII. A débil monarquía de Carlos II (1665-1700) foi incapaz de frear ao expansionismo francés de Luís XIV, España cedeu diversos territorios europeos nas Paces de Nimega, Aquisgrán e Ryswick. A súa morte sen descendencia provocou a **Guerra de Sucesión (1701-1713)** ao trono español na que ao conflito interno se superpondrá un conflito europeo xeneral. **A Paz de Utrecht en 1713 significou o fin do imperio español en Europa.**